

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК ФОРМА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Козинець І.Г., Погребець О.М.

Чернігівський національний технологічний університет

Стаття присвячена питанню правової природи державного нагляду на ринку фінансових послуг. Авторами досліджено сутність фінансового контролю та державного нагляду в сфері фінансових послуг. З'ясовано співвідношення регулювання та контролю на підставі аналізу різних точок зору науковців. Державний нагляд у контексті цієї роботи розглядається як форма фінансового контролю. Висвітлено особливості нагляду на ринку фінансових послуг. Визначено, які органи здійснюють державний нагляд у сфері фінансових послуг та їх повноваження.

Ключові слова: нагляд, державний нагляд, сфера фінансових послуг ринки фінансових послуг, фінансовий контроль, державне регулювання.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якого ринку здійснюється на основі законодавчої бази та безпосереднього впливу держави. Саме держава визначає і контролює правові основи ринкових відносин, установлює базові правила економічних відносин учасників ринку. Загально прийнятим є те, що уряд будь-якої країни регулює фінансовий ринок шляхом законодавчого забезпечення його функціонування, регулювання і визначення правил емісії та обігу цінних паперів, захисту прав інвесторів, контроль за виконанням антимонопольного законодавства та системою ціноутворення на фінансових ринках тощо. Фінансовий контроль являє собою систему органів і заходів із законності і цілеспрямованості дій у галузі утворення, розподілу і використання грошових фондів держави та органів місцевого самоврядування, одну з форм державного контролю, що сприяє забезпеченню законності, охороні власності, ефективному й економічному використанню бюджетних, власних коштів, і допомагає вирішити порушення фінансової дисципліни. В свою чергу державний нагляд, як одна із форм фінансового контролю, відіграє важливе значення у забезпеченні фінансової стійкості учасників ринків фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відносини державного нагляду у сфері фінансових послуг досліджували здебільшого вчені банківського права, та лише в окремих аспектах, адміністративного та фінансового, зокрема, В. Авер'янов, М. Білуха, О. Булгакова, В. Гаращук, О. Костюченко, І. Кравець, Г. Остапович, Л. Савченко, Ю. Тихомиров, Г. Шовкопляс, Ю. Фогельсон та ін. На сьогодні питання державного нагляду, контролю на ринку фінансових послуг залишаються недостатньо розробленими і потребують проведення додаткових наукових досліджень.

Метою статті є дослідження правової природи державного нагляду у сфері фінансових послуг як форми фінансового контролю та визначення органів, які здійснюють такий нагляд.

Виклад основного матеріалу. На даний момент у науковців немає єдності щодо визначення контролю й виокремлення тих чи інших його форм, бракує чіткого розмежування між його засобами, формами й методами. Перш за все необхідно зазначити, що існування і проведення всіх форм фінансового контролю втілює в собі прак-

тичну реалізацію контрольної функції фінансів. Крім того, контроль є складовою частиною поняття управління, яке впливає із сутності держави, права та публічного управління. Тому подвійна роль контролю в процесах управління економікою та фінансами виявляється в тому, що контроль і його результати виступають базою, яка слугує основою для прийняття наступних управлінських рішень із метою подальшого удосконалення діяльності організації, підвищення її ефективності та результатів.

З точки зору управління основний зміст контролю полягає в організації систематичної діяльності, спрямованої на наближення фактичного виконання до запланованого результату. Саме контроль виступає засобом установлення зворотних зв'язків, завдяки чому керівний орган може простежити хід виконання прийнятих рішень. Іншими словами, найбільш ефективна та «дисциплінована» реалізація процесів у грошово-кредитній сфері об'єктивно потребує проведення нарівні із загальним (правовим, представницьким, адміністративним тощо) фінансового контролю у різних його формах. З цієї точки зору, фінансовий контроль необхідно розглядати у двох аспектах:

- як суворо регламентовану діяльність спеціальних контролюючих органів за дотриманням фінансового законодавства та фінансової дисципліни всіх економічних суб'єктів;

- як невід'ємний елемент управління фінансами і грошовими потоками для забезпечення доцільності ефективності фінансових операцій [1, с. 446].

Останній аспект найбільш повно визначає природу та місце державного нагляду у сфері фінансових послуг, в системі фінансового контролю.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» нагляд за діяльністю фінансових установ є однією із складових державного регулювання ринків фінансових послуг. Під державним регулюванням ринків фінансових послуг, зокрема, розуміють здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам. Відповідно до ст. 29 цього Закону напрями нагляду передбачають додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо ліквідності; капіталу та платоспроможнос-

ті; прибутковості; якості активів та ризиковості операцій; якості систем управління та управлінського персоналу; додержання правил надання фінансових послуг [2].

Якщо говорити про органи, які здійснюють державний нагляд у сфері фінансових послуг, то насамперед варто згадати про Міністерство фінансів України, Національний банк України, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку України, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державну службу фінансового моніторингу України. Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у сфері контролю та нагляду координується та контролюється Кабінетом Міністрів України. Міністерство фінансів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації політики у сфері державного нагляду [3].

У свою чергу Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд у сфері фінансових послуг. Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. Наглядом діяльності Національного банку України охоплює всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо здійснення банківської діяльності. Під час здійснення банківського нагляду Національний банк України має право вимагати від банків та їх керівників усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів Національного банку України для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності. Національний банк України здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвізного нагляду [4].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює державне регулювання і нагляд у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму відносно фондових бірж, компаній з управління активами та інших професійних учасників фондового ринку (окрім банків) відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». В зазначеній сфері НКЦПФР має наступні повноваження:

- здійснювати нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу шляхом, зокрема шляхом проведення планових та позапланових перевірок, в тому числі виїзних та надавати їм методологічну, методичну та іншу допомогу;

- здійснювати регулювання та нагляд з урахуванням політики, процедур та систем контролю,

оцінки ризиків з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів;

- проводити перевірку організації професійної підготовки працівників і керівників підрозділів, відповідальних за проведення фінансового моніторингу;

- використовувати інформацію Спеціально уповноваженого органу щодо ознак порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму для встановлення наявності таких порушень тощо [5].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, також належить до державних органів, які здійснюють державний нагляд у сфері фінансових послуг і має такі основні завдання:

- формування та забезпечення реалізації політики державного регулювання у сфері ринків фінансових послуг (крім ринку банківських послуг і ринків цінних паперів та похідних цінних паперів);

- здійснення в межах своїх повноважень державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і дотриманням законодавства у відповідній сфері;

- захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування у межах своїх повноважень заходів впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг;

- узагальнення практики застосування законодавства України з питань фінансових послуг і ринків та розроблення пропозицій щодо їх вдосконалення;

- координація діяльності з іншими державними органами;

- запровадження міжнародно визнаних правил розвитку ринків фінансових послуг [6].

Якщо говорити про Державну службу фінансового моніторингу України, то вона є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Основними завданнями Держфінмоніторингу є:

- реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- збирання, оброблення та проведення аналізу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– проведення національної оцінки ризиків [7].

В юридичній науці питання правового правової природи понять «регулювання» і «контроль» та їх співвідношення продовжують породжувати наукові дискусії. Як правило, нагляд визначається як метод фінансового контролю (поряд із перевітками, ревізіями тощо) [8, с. 156; 9, с. 44; 10, с. 53]. Зазначається, що нагляд у процесі управління відрізняється від контролю тим, що виключає втручання держави в оперативно-господарську діяльність суб'єктів. Так, наприклад, В. Гаращук при вивченні окремої сфери правозастосування наводить загальне визначення нагляду як юридичного аналізу стану справ щодо додержання законності й дисципліни в суспільстві, що здійснюється прокуратурою із застосуванням наданих їй законодавством відповідних форм, але без безпосереднього втручання в оперативну та іншу діяльність юридичної або посадової особи чи громадянина [11, с. 54]. На думку Ю. Фогельсона, нагляд на фінансових ринках полягає в контролі не тільки за тим, як фінансові організації, професійні учасники відповідного сектора виконують установлені правила, але і яких ризиків зазначають вони, їх клієнти, а також фінансова система країни [12, с. 78]. Такий підхід є можливим в адміністративному праві та не може бути використаний у фінансовому через його обмеженість. Оскільки, відповідно до норм національного законодавства Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг має право застосовувати у межах своїх повноважень заходи впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг; так само і Національний банк України застосовує до банків заходи впливу за невиконання його приписів, а саме – заходи попереднього реагування та примусового характеру.

Особливим на ринку фінансових послуг, відповідно до ч. 1 ст. 16-1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», є нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами з метою забез-

печення стабільності фінансової системи й обмеження ризиків, на які наражається фінансова установа внаслідок участі у фінансовій групі, шляхом регулювання, моніторингу й контролю ризиків останньої. Стабільність фінансової системи в свою чергу вимагає досягнення таких цілей: забезпечення конкурентного середовища у сфері фінансових послуг, забезпечення захисту прав споживачів та інвесторів, забезпечення прозорості політики у фінансовому секторі на макрорівні та рівні кожної фінансової установи, забезпечення належного рівня стандартизації та професіоналізму у фінансовому секторі, попередження системного ризику сфери фінансових послуг тощо [2].

Отже, нагляд на ринку фінансових послуг є однією з форм контролю, який здійснюється спеціально уповноваженими на те державними органами зі спостереження щодо дотримання фінансовими установами правил і приписів, встановлених у процесі державного регулювання діяльності на ринку фінансових послуг шляхом фіксації порушень і вжиття заходів для притягнення порушників до відповідальності. При цьому нагляд є логічним продовженням діяльності з регулювання, невід'ємною його складовою, що забезпечує контроль запроваджених правових норм.

Висновки і пропозиції. Таким чином, державний нагляд у сфері фінансових послуг є складовою управлінської діяльності на ринку фінансових послуг та формою фінансового контролю, що полягає в сукупності заходів уповноважених органів державної влади щодо фінансових установ, які здійснюються з метою дотримання останніми встановлених у процесі державного регулювання їх діяльності критеріїв та нормативів ліквідності, платоспроможності, ризикованості операцій тощо. Призначенням фінансового нагляду поряд з аудитом, податковим контролем, фінансовим моніторингом та іншими формами є забезпечення фінансової дисципліни у відповідній сфері діяльності, а також реалізація функцій гарантування публічних інтересів, і перш за все, стабільності та ліквідності системи фінансових установ.

Список літератури:

1. Добровольська В. В. Деякі питання валютного контролю у сфері господарювання / В. В. Добровольська // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Юрид. л-ра, 2009. – С. 445-453.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
3. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-p>
4. Закон України від 7.12.2000 р. «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
5. Закон України від «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
6. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України, Положення від 23. 11. 2011 № 1070/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>
7. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова КМУ від 29.07.2015 № 537/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF>
8. Адміністративне право України: Підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін. – Х.: Право, 2010. – 624 с.
9. Эриашвили Н. Д. Финансовое право: Учебник для вузов / Н. Д. Эриашвили. – Юнити-дана, 2011. – 572 с.
10. Музика-Стефанчук О. А. Финансовое право: Навчальний посібник / О. А. Музика-Стефанчук. – К.: Атіка, 2007. – 264 с.

11. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: Монографія / В. М. Гаращук. – Х.: Фоліо, 2002. – 176 с.
12. Фогельсон Ю. Б. Правовые проблемы государственного надзора на рынках финансовых услуг / Ю. Б. Фогельсон // Хозяйство и право. – 2010. – № 7. – С. 77-99.

Козинец И.Г., Погребец Е.Н.

Черниговский национальный технологический университет

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ НАДЗОР В СФЕРЕ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ КАК ФОРМА ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

Аннотация

Статья посвящена вопросам правовой природы государственного надзора на рынке финансовых услуг. Авторами исследована сущность финансового контроля и государственного надзора в сфере финансовых услуг. Выяснено соотношение регулирования и контроля на основании анализа различных точек зрения ученых. Государственный надзор в контексте этой работы рассматривается как форма финансового контроля. Освещены особенности надзора на рынке финансовых услуг. Определены органы осуществляющие государственный надзор в сфере финансовых услуг и их полномочия.

Ключевые слова: надзор, государственный надзор, сфера финансовых услуг, рынки финансовых услуг, финансовый контроль, государственное регулирование.

Kozynets I.G., Pohrebets E.N.

Chernihiv National Technological University

STATE SUPERVISION IN THE SPHERE OF FINANCIAL SERVICES AS A FORM OF FINANCIAL CONTROL

Summary

This article is devoted to the issue of the legal nature of the state supervision in financial services. The authors studied the nature of the financial control and state supervision in the sphere of the financial services. It was studied the ratio of regulation and control on the basis of analysis of different points of view of scientists. The state supervision in the context of this work is considered as a form of the financial control. In this work was also considered the peculiarities of the state supervision as a form of the financial control. It was determined which public authorities carry out state supervision in the sphere of the financial services and their powers.

Keywords: supervision, state supervision, financial services, financial control, government regulation.

УДК 343.1

ДОПИТ СВИДКА ТА ПОТЕРПІЛОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ ЯК СПОСІБ ФІКСАЦІЇ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Матвієвська Г.В.

Орджонікідзевський районний суд м. Харкова

У статті досліджені проблеми, які виникають з приводу фіксації доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Зазначається необхідність широкого застосування норми, викладеної у ст. 225 Кримінального процесуального кодексу України, яка надає цим органам право допиту свідка та потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні.

Ключові слова: досудове розслідування, судові засідання, допит, свідки, потерпілі, фіксація, докази.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку процесуальної науки пріоритетної уваги потребує дослідження питань, що стосуються процесу доказування при додержанні принципу безпосередності дослі-

дження показань, речей і документів, що закріплені у ст. 23 КПК України та створює певні теоретико-практичні проблеми з точки зору належної фіксації доказів органами досудового розслідування.